

HOFMANNOVÁ, Helena, ŘEPA, Karel, OTÝPKOVÁ, Laura. Lidská práva za mřížemi: Ústavněprávní aspekty omezování osobní svobody

Praha: Auditorium, 2021, 318 s. ISBN 978-80-87284-87-2.

Ondřej Klabačka*

V druhé polovině loňského roku vyšla kniha s poutavým názvem „Lidská práva za mřížemi: Ústavněprávní aspekty omezování osobní svobody“. Na danou knihu již vyšla recenze v jiném periodiku.¹ Čtenář si tak může závěry v tomto textu porovnat s uvedenou recenzí nebo případně se samotnou knihou, a to konkrétně v části týkající se kapitoly VI, jejíž necelých 20 stran je volně dostupných na webových stránkách nakladatele.²

Tato recenze se věnuje postupně jednotlivým kapitolám knihy, přičemž závěrem podává ke knize celkové stanovisko. V případě, že čtenář nechce více podhalit obsah jednotlivých kapitol, může pohodlně přeskóčit část týkající se obsahu knihy a přečíst si až závěrečnou část recenze – Celkové hodnocení knihy.

Ohledně celkového pojetí publikace je možné odkázat na výstižné shrnutí daných kapitol autory: „[n]ěkolik prvních kapitol představuje nejprve zamyšlení nad hodnotou osobní svobody, dále poukazuje na vybrané historické aspekty ochrany osobní svobody, jakož i zpracovává problematiku postavení osobní svobody v kontextu ústavního pořádku České republiky. Vzhledem ke skutečnosti, že trestní právo je klíčovým právním oborem, jež mnohé instituty jsou inherentně spjaty se zásahy do osobní svobody, soustředí se navazující kapitoly na ústavněprávní garance osobní svobody v kontextu trestního práva. Nejprve je pozornost soustředěna na výklad nejdůležitějších ústavních principů regulujících trestněprávní zásahy do osobní svobody. Následující kapitoly se zaměřují na problematiku naplnění garancí osobní svobody v souvislosti s instituty zajištění osob a s výkonem trestu odnětí svobody, neboť právě zde trestní právo nejintenzivnějším způsobem zasahuje do osobní svobody jednotlivce. Poslední dvě kapitoly se věnují specifickým ochranným opatřením osob se zdravotním postižením a mladistvých, jejichž zranitelné postavení vyžaduje zvláštní pozornost, jakož i omezování osobní svobody cizinců. Zde výklad přesahuje do oblasti správního práva. Na uvedené kapitoly navazuje výběr příkladů, který na judikatuře Ústavního soudu a ESLP

* Mgr. Bc. Ondřej Klabačka, doktorand, Katedra ústavního práva a politikologie, Právnická fakulta, Masarykova univerzita, Brno / Ph.D. student, Department of Constitutional Law and Political Science, Faculty of Law, Masaryk University, Brno, Czech Republic / E-mail: 421766@mail.muni.cz

¹ MIČUDOVÁ, S. Lidská práva za mřížemi, ústavněprávní aspekty omezování osobní svobody. *Trestněprávní revue*. 2022, č. 2, s. 114–115.

² Viz Lidská práva za mřížemi. Ústavněprávní aspekty omezování osobní svobody. *Auditorium* [online]. Dostupné z: <http://www.auditorium.cz/lidska-prava-za-mrizemi.php>

ukazuje, jaký je skutečný život principů, o nichž kniha pojednává. Čtenář tak může konfrontovat obsah vlastního textu s konkrétními příklady z judikatury.“³

Kniha má 318 stran, z nichž se 204 týká teoretické části, 114 stran pak kazuistice.

1 Obsah knihy

Hned v úvodu se čtenář dočítá, že publikace „... zpracovává ústavněprávní rozměr ochrany osobní svobody, byl' si jsou autoři vědomi, že se jedná o téma svou podstatou komplexní s výraznými mezioborovými přesahy. Podle jejich názoru, jde tedy spíše o část širší mozaiky zkoumající takto složitý fenomén.“⁴ Mimo zmíněné abstraktní vymezení se však v úvodní části čtenář nedočká konkrétního cíle předkládaného textu, vyjma rozsáhlejší proklamace o tom, jak je ochrana osobní svobody důležitá a není ve všech částech světa samozřejmostí. Rovněž pojetí jednotlivých kapitol napovídá deskriptivnějšímu zpracování knihy, což však samo o sobě není ničím negativním.

1.1 Hodnota osobní svobody jako lidského práva

První kapitola vymezuje hodnotu osobní svobody zejména na základě historické zkušenosti. Z textu se dozvídáme o útrapách lidstva, a to jak v průběhu druhé světové války, tak i v rámci současných konfliktů (do roku 2021), kdy autoři mají zřejmě v úmyslu poukázat na skutečnost, že garance osobní svobody, tak jak ji vnímáme v rámci demokratického právního státu, není všude samozřejmostí. V knize najdeme pasáže, které ve čtenáři vyvolávají silné emoce, ozvláštňují právní text a tím mu dodávají na čtivosti. Např. „*Viktor Frankl na základě své zkušenosti z koncentračních táborů popisuje tyto mezní podmínky zbavení osobní svobody, v nichž se člověk, cítil pouze jako součást masy lidí; jeho existence byla ponížena na živočišnou úroveň. Lidé byli stádem – občas na jednom místě, jindy na jiném; občas hnáni k sobě, občas od sebe – jako stádo ovcí bez myšlenky či vlastní vůle. Pozorování ze všech stran malou, avšak nebezpečnou smečkou, zběhlo v metodách mučení a sadismu.*“⁵

Vedle zmínky o tzv. teorii objektu či vymezení veřejného zájmu jakožto podmínky pro nemožnost pojmát osobní svobodu jako absolutní právo, anebo naznačení rozdílu mezi osobní svobodou a svobodou pohybu, autoři výstižně vymezují veřejný zájem, a to jako klíč k ochraně i omezení osobní svobody.

1.2 Poznámky k historickému vývoji ochrany osobní svobody

Kapitola 2 popisuje vývoj ochrany osobní svobody od Chammurapiho zákoníku až po rok 1989. Počáteční popis, věnující se židovskému právu a Řecku, je bezesporu zajímavý. Úsměvná je právní kvalifikace Prométheovy situace „*[u]věznění jakožto faktický stav jednotlivce bylo dobře známo též v antickém Řecku, jak naznačuje již jeho samotný předobraz v mýtu o Prométheovi, jenž byl potrestán připoutáním ke skále a pravidelnými návštěvami orla. Lze usuzovat, že jednání*

³ Viz s. 12–13 recenzované publikace.

⁴ Ibid., s. 11.

⁵ Ibid., s. 16.

orla by dnes bylo porušením zákazu mučení, a to samotným Diem jako návodcem.“⁶ Nicméně další části vývoje již byly popsány v rychlejším sledu (zejména část 2). Autoři se sice snažili vždy ke konkrétnímu dokumentu či období uvést nějaké související informace a jednotlivé části spolu provázat, avšak čtenář, který si o dané problematice čte prvně, se v uvedeném výčtu může začít ztrácet. To zejména pro „nahuštěnost“ informací na malém rozsahu stran. Na druhou stranu čtenář, který se v problematice orientuje, považuje tuto část za jisté opakování/oživení daných znalostí, a proto daná pasáž knihy pro něj může působit trochu nudně (vyjma uvedeného orla). Jestliže autoři v knize výrazněji nepracují s historickými souvislostmi, pak je otázkou, zda uvedený rozsah stran by nebylo vhodné věnovat problémům, které nejsou v knize detailněji zpracovány. Jedná se například o problematiku krátkodobých a dlouhodobých cel, hlubší analýzu materiálních podmínek ve vazbě či výkonu trestu odnětí svobody aj. (viz dále v textu).

1.3 Osobní svoboda jako základní právo v ústavním pořádku ČR

Třetí kapitola je obecným pojednáním o zakotvení ochrany osobní svobody. V části osobní svoboda a související ustanovení ústavního pořádku autoři uvádějí „základní práva a svobody jsou pod ochranou soudní moci, kterou, vykonávají jménem republiky nezávislé soudy“, a následně též „Ústavní soud“,⁷ přičemž v poznámce pod čarou doplňují bez dalšího kontextu (pouze odkazem na příslušná ustanovení), že ochranu osobní svobody vedle státního zastupitelství doplňuje i veřejný ochránce práv (dále také jako „VOP“), který provádí systematické návštěvy míst, kde se nacházejí nebo mohou nacházet osoby omezené na svobodě. Autoři však nevysvětlují, proč zrovna veřejný ochránce práv či státní zastupitelství doplňují tuto soudní ochranu. Jestliže se kniha zabývá problematikou lidských práv „za mřížemi“, pak lze právě očekávat, že se čtenář něco dozví o těchto institucích a jejich roli k danému tématu. Přitom je třeba zdůraznit, že uvedené instituce jsou často prvním nezávislým stupněm ochrany (po vyřízení stížnosti věznicí), na který se např. obvinění či odsouzení se svými dalšími stížnostmi obracejí.⁸

Vyjma tuzemské Listiny a Ústavy se kapitola také zaměřuje na mezinárodní dokumenty. K tomu malá poznámka – autoři překládají Úmluvu proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání (OSN), jako Úmluvu o **zákazu** mučení a jiného nelidského...⁹ Zbytečně tak vytvářejí další názvy, které mohou následně čtenáře mást, a to navíc v situaci, když vedle uvedeného dokumentu existuje Evropská úmluva o zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání (Rada Evropy). Tu však v publikaci autoři nezmiňují, ač v knize pracují se závěry Evropského výboru pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání (dále také jako „CPT“). Výbor byl zřízen právě na základě této úmluvy.

⁶ Viz s. 25–26 recenzované publikace.

⁷ Ibid., s. 38.

⁸ Ke stručnému popisu role státního zastupitelství a veřejného ochránce práv v oblasti omezování osobní svobody viz DRÁPAL, J., JIŘIČKA, V., RASZKOVÁ, T. (eds.). *České vězeňství*. Praha: Wolters Kluwer, 2021, s. 374 a násl. ISBN 978-80-7676-066-0.

⁹ Přitom na s. 167 recenzované publikace autoři uvádějí název „Úmluva proti mučení a jinému, krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání“.

Nejednoznačná je formulace „[v]ýznamnou roli též zastává právo na život a zákaz mučení, neboť ty stanoví **absolutní limity veřejné moci v situacích omezení osobní svobody**.“¹⁰ Jestliže právo na život není právem absolutním – viz čl. 6 odst. 4 Listiny, podle kterého porušením není, jestliže byl někdo zbaven života v souvislosti s jednáním, které podle zákona není trestné (obdobně Úmluva čl. 2 odst. 2), pak není zřejmý tento „*absolutní limit*“.

1.4 Identifikace zásahů do osobní svobody a rámcový obsah ústavní regulace

Kapitola se zprvu zabývá kritérii identifikace zásahu do osobní svobody, což autoři příhodně prokládají odkazy na judikaturu ESLP. V následující části však předkládají rozsáhlý výčet ustanovení ve snaze odkázat na úplný přehled zákonných institutů, s nimiž je spojen zásah do osobní svobody. Ten zabírá přibližně jednu stranu knihy. V dalších částech následují dvě a půl strany přehledu principů aplikovaných na zásahy do osobní svobody a doslovné citace větších částí textu z Úmluvy. Je otázkou, nakolik přínosný je takový výčet. Čtenář v této části ještě nemá nějaký větší vhled do problematiky a může se začít v textu „ztráct“.

Zajímavá je informace, že Úmluva, na rozdíl od Listiny, neobsahuje „otevřené“ ustanovení analogické k čl. 8 odst. 2 Listiny, které sice stanoví podmínky pro zásahy do osobní svobody, avšak blíže nelimituje jejich rozsah. Autoři dále poukazují na obtížně odlišitelné principy a práva související se zásahem do osobní svobody od principů a práv tvořící spravedlivý proces. Z textace Listiny a Úmluvy docházejí k závěru, že určité principy a práva jsou v kontextu ústavního pořádku České republiky chápány jako součást spravedlivého procesu. Na druhou stranu Úmluva je zařazuje pod čl. 5. Uvedené podle autorů vytváří významný rozdíl mezi judikaturou Ústavního soudu a Evropského soudu pro lidská práva (dále také jako „ESLP“).¹¹

V dané kapitole také autoři slučují pojmy omezení osobní svobody a zbavení osobní svobody. Sami poukazují na jistou nepřehlednost v užívání těchto pojmů. Je škoda, že detailněji tyto rozdíly nerozvádějí.¹² V textu by také mohl být více popsán vztah mezi Listinou a Úmluvou v rámci aplikace „vyšší [ochrana] bere“.

1.5 Ústavní principy a trestněprávní zásahy do osobní svobody

V této kapitole se autoři věnují základním principům, které se dotýkají zásahu do osobní svobody. Jde o princip zákonnosti, princip ochrany lidské důstojnosti a zákaz mučení, princip proporcionality a princip spravedlivého procesu. Autoři je považují za nejvíce propojené v rámci roviny ústavní a trestněprávní. Princip zákonnosti je pro ně předpokladem pro každý zásah do základních práv, což dovozují z čl. 4 odst. 2 a čl. 8 odst. 2 až 6 Listiny, obdobně Úmluvy čl. 5 odst. 1. Jde o celkem standardní výklad. Lze vyzdvihnout, že ke konci pojednání o tomto principu autoři poukazují na problematické situace, kdy např. při přezkumu dodržení zásad zásahů do osobní svobody neobstála situace, kdy osoba byla držena ve vazbě

¹⁰ Viz s. 37–38 recenzované publikace.

¹¹ Ibid., s. 53.

¹² Viz např. BARTOŇ, M., KRATOCHVÍL, J., KOPA, M., TOMOSZEK, M., JIRÁSEK, J., SVAČEK, J. *Základní práva*. Praha: Leges, 2016, s. 270, Student. ISBN 978-80-7502-128-1.

na základě samotného faktu podání obžaloby bez jakékoliv opory v zákoně. Dalším příkladem je praxe automatického prodlužování vazby bez dostatečně určité opory v zákoně. Současně tyto situace doplňují o odkazy na judikaturu ESLP. Co se týče důstojnosti, autoři s ní pracují v knize v relativním pojetí. Argumentují tím, že omezení osobní svobody je vždy spojeno s různou intenzitou zásahu do lidské důstojnosti.¹³ Těto úvaze nelze upřít jistou logičnost, neboť při omezení osobní svobody vždy také dojde k určitému zásahu do důstojnosti. Autoři však mohli detailněji rozvést nejednotnost v chápání důstojnosti jako absolutního či relativního práva, čemuž se věnují okrajově, přitom se jedná o zajímavý střet názorů. Zajímavá je myšlenka, že zakotvení způsobu výkonu trestu do výroku rozsudku kvalitativně zajišťuje důstojný výkon trestu. Daný výrok je tím ve své podstatě výrokiem o trestu přiřazující k jeho kvantitativní dimenzi i dimenzi kvalitativní. Výstižné je také zmínění autorů, že ochrana lidské důstojnosti je vystavena tlaku dvou rovnoměrných pozitivních závazků, když na jedné straně musí stát v maximální možné míře chránit důstojnost těch, kteří se stanou obětí nějakého násilného činu, a na straně druhé musí vést trestní řízení proti podezřelým v souladu se základními zásadami trestního práva, jakými jsou presumpce nevinny a zejména princip *in dubio pro reo*.

Cenné jsou odkazy na vyjádření principu proporcionality v trestním právu hmotném a procesním. Co se týče spravedlivého procesu, autoři upozorňují, že se v knize zabývají především omezením osobní svobody podle čl. 8 Listiny a čl. 5 Úmluvy, nikoliv tedy prioritně problematikou ústavních principů spravedlivého procesu.

Kapitulu pět lze vnímat jako určitou povinnou část, která čtenáři stručně představuje zmíněné principy. Škoda, že dobře zpracovaný text nebyl více doplněn o nějaké zajímavé odbočky dodávající textu čtivost – nabízelo se to např. u výkladu k zákazu mučení.

1.6 Ústavní limity zajištění osob v trestním právu

Autoři pojednávají o institutech zadržení, zatčení a vazby. Zmiňují mj. omezení osobní svobody podezřelého jinou osobou. Autoři sice uvádějí, že v takovém případě není podmínkou, aby byl dán některý z důvodů vazby, podrobněji se však k danému institutu již více nevyjadřují, pouze v poznámce pod čarou odkazují na související literaturu. Daná oblast přitom musí skrývat spoustu zajímavých míst, jak už z pohledu různých excesů ze strany „aktivního“ občana, tak i „převzení“ státního monopolu na „násilí“ na řadovou osobu.

Zajímavější je rozbor problematiky lhůt v Listině, v rámci kterého autoři řeší spor o význam „předvedení osoby před soud“. Tedy, zda se jedná o faktické předvedení před soudce, či o to, že je osoba „pouze“ k dispozici soudu a na pokyn může být kdykoliv před soud předvedena.¹⁴

První část kapitoly se tak nese v duchu výčtu jednotlivých situací trestního práva v rámci zadržení/zatčení osoby, což je doprovázeno výkladem, který je místy doplňován judikaturou Ústavního soudu či ESLP. Jedná se o věcný výklad a ucelené shrnutí; autoři však nehledají zajímavé otázky, které by mohli hlouběji analyzovat (mimo výše uvedených lhůt).

¹³ Viz s. 62–63 recenzované publikace.

¹⁴ Ibid., s. 86–87.

Druhá část kapitoly se věnuje vazbě. Autoři předestírají základní východiska rozhodování o vazbě v demokratickém právním státě. Opět se jedná o obecný ucelený výklad ohledně institutu vazby z pohledu jejího zakotvení v českém právním řádu se zohledněním aktuální judikatury Ústavního soudu a ESLP s důrazem na aplikaci principů zajišťující úroveň základních práv. Autoři se však nezmiňují o řadě zajímavých problémů, které s institutem vazby souvisí. V rámci tohoto institutu by např. mohla být rozebrána problematika řízení o vazbě a neposkytnutí celého spisu obhajobě,¹⁵ na což odkazuje např. i Galovcová, kterou dle poznámky pod čarou očividně autoři četli. Analyzována mohla být i problematika rozhodování o vazbě ze strany Nejvyššího soudu (viz § 265l odst. 4 trestního řádu). Absentuje také významnější rozbor materiálních podmínek vazby, které jsou v současnosti problematické, a které nelze vždy slučovat s podmínkami ve výkonu trestu odnětí svobody. Vhodné by bylo také rozebrat institut zmírněné vazby (reálná nemožnost nabídnout všem skupinám obviněných tento režim, časté nenaplnění § 28 odst. 4 zákona o výkonu vazby či § 73 odst. 2 řádu výkonu vazby). V kapitole není také popsáno řešení stížností ze strany obviněných na podmínky ve vazbě. Kapitola tak pomíjí faktické problémy „za zdi“ věznic.¹⁶

1.7 Ústavní limity ukládání a výkonu trestu odnětí svobody

Zajímavá jsou pojednání o konfliktu druhu trestu jakožto výsledku politické diskuse, která odráží představy o spravedlnosti a důležitosti chráněných zájmů a principu proporcionality, a tedy poměřování, zda do základních práv a svobod nezasahuje trestní represe nepřiměřeně. Autoři toto ilustrují na zrušení trestného činu, který kriminalizoval hanobení Parlamentu, vlády a Ústavního soudu, dále na úpravě kategorizace škod v trestním zákoníku.¹⁷ Pojednání o principu proporcionality a jeho protkání trestním právem je přínosné, stejně tak jako výklad o účelu trestu. Lehká výtka směřuje k tomu, že autoři dále v kapitole odkazují na Standardní minimální pravidla OSN pro zacházení s vězni, ale už nevysvětlují čtenáři jejich význam, ani neupozorňují na jejich průběžnou aktualizaci. Celkově v knize schází podkapitola o *soft-lam*.¹⁸ Pokud se autoři zmiňují o problematice pašálního vyloučení podmíněného propuštění, pak mohli také zmínit § 91 odst. 5 věta druhá trestního zákoníku. Daný institut by si ostatně v publikaci zasloužil detailnější rozbor, a to minimálně s ohledem na tzv. „PPčkovou turistiku“, která je důsledkem porušení čl. 1 odst. 1 Ústavy, či problematiku předvídatelnosti soudního rozhodování v této oblasti.

Další části kapitoly, které se věnují základním právům a výkonu trestu odnětí svobody, jsou spíše opět obecnějším popisem, který místy směřuje do konkrétnější problematiky

¹⁵ Viz KANDALEC, P. Právo obviněného na nahlížení do spisu – se zvláštním zaměřením na vazební řízení. *Bulletin advokacie*. 2018, č. 3, s. 32.

¹⁶ Viz znepř. Zpráva z návštěvy zařízení Vazební věznice Liberec. *Veřejný ochránce práv* [online]. Dostupné z: https://www.ochrance.cz/uploads-import/ESO/NZ_78-2018-BM_zprava_final.pdf, a další zprávy z návštěv vazebních věznic veřejným ochráncem práv.

¹⁷ Viz s. 117–119 recenzované publikace.

¹⁸ Určitý nástin takové podkapitoly je na str. 139. Ten však nelze bez dalšího aplikovat na jiné části knihy.

(soukromý život či rodičovská práva).¹⁹ Scházejí tak více rozpracované konkrétní problémy,²⁰ jak je tomu například v kapitole zabývající se cizinci.

V této části se autoři také zmiňují o problematice základních práv ve výkonu vazby. Obě témata spolu samozřejmě souvisejí. Z důvodu sloučení tak žádné z částí není věnován takový prostor, jaký by čtenář předpokládal. Výhrady lze mít k pojednání o výkonu vazby matek s dětmi, které je poměrně jednoduché a stručné i přes komplexnost tématu. Holé konstatování, že „*stát není často schopn zajišit řádnou péči ani o ty nejmladší děti ze strany jejich matek, které jsou ve vazbě,*“ je příliš zkratkovité a čtenáři problematiku nijak neobjasňuje (chybí například rozbor souvisejícího zákonného ustanovení²¹ či nařízení generálního ředitele²² Vězeňské služby ČR, k tomuto současně rozbor nálezu Ústavního soudu²³, na který text publikace odkazuje).²⁴ Autoři bez hlubšího kontextu²⁵ upozorňují na problematiku kázeňských trestů,²⁶ aniž by reflektovali vývoj před vydáním knihy – např. řízení týkající se uložení kázeňského trestu pokuty, kdy daná věc byla ze strany Nejvyššího správního soudu předložena Ústavnímu soudu.²⁷ Navazující rozhodnutí Ústavního soudu (červenec 2021)²⁸ již nestihl autorský kolektiv pochopitelně zapracovat (knihla vyšla v září 2021). Na druhou stranu autoři v textu rozebrali omezení obviněného ve výkonu trestu odnětí svobody v rámci § 74a tr. ř., což se běžně v publikacích nevidí.

1.8 Omezování osobní svobody osob se zdravotním postižením v trestním právu

Jedná o jednu z nejpovedenějších kapitol. Autoři se snaží čtenáře uvést do problematiky a současně vysvětlují důležitost, příp. kontext jednotlivých dokumentů, se kterými v knize operují. Aspekty omezení osobní svobody lidí se zdravotním postižením vysvětlují skrze jednotlivé případy ESLP, což dodává na čtivosti textu. Malá poznámka – autoři v textu odkazují na skutečnost, že Česká republika ratifikovala Úmluvu o právech osob se zdravotním

¹⁹ Viz s. 130–131 recenzované publikace.

²⁰ K problematikým otázkám výkonu trestu srov. ŠABATOVÁ, A., SVOBODA, M., MATUŠKA, J., KLUMPAR, M. *Vězeňství II*. Brno: Kancelář veřejného ochránce práv, 2019, Sborník stanovisek veřejného ochránce práv. ISBN 978-80-7598-410-4. Dostupné z: https://www.ochrance.cz/uploads-import/Publikace/sborniky_stanoviska/Sbornik_Vezenstvi_II.pdf, či ŠABATOVÁ, A. *Věznice. Zpráva ze systematických návštěv veřejného ochránce práv*. 2016. ISBN 978-80-87949-24-5. Dostupné z: https://www.ochrance.cz/uploads-import/ochrana_osob/ZARIZENI/Veznice/Veznice-2016.pdf

²¹ V publikaci autoři vadně odkazují na § 28, správně se jedná o § 28a zákona o výkonu vazby.

²² Viz nařízení generálního ředitele Vězeňské služby ČR č. 29/2020, kterým se stanoví podmínky pro výkon vazby a výkon trestu odnětí svobody u matek nezletilých dětí ve Věznici Světlá nad Sázavou.

²³ Viz nálezu Ústavního soudu ze dne 9. 5. 2018, sp. zn. IV. ÚS 2/18.

²⁴ Viz s. 131 recenzované publikace.

²⁵ Rozbor úpravy po nálezu Ústavního soudu ze dne 29. 9. 2010, sp. zn. Pl. ÚS 32/08, aplikace Engelovských kritérií, praktické dopady současného vyloučení některých kázeňských trestů ze soudního přezkumu, rozdíl kázeňských trestů ve vazbě a výkonu trestu odnětí svobody.

²⁶ Ibid., s. 131–132.

²⁷ Viz usnesení Nejvyššího správního soudu ze dne 3. 12. 2020, sp. zn. 1 As 424/2018-72 – návrh na zrušení § 52 odst. 4 zákona o výkonu trestu odnětí svobody.

²⁸ Viz nálezu Ústavního soudu ze dne 27. 7. 2021, sp. zn. Pl. ÚS 112/20.

postižením v roce 2009. Nezmiňují však nelichotivou skutečnost, že Česká republika k ní vytvořila příslušný monitorovací orgán až v roce 2018.²⁹ Dále nepoužívají jednotnou zkratku pro Úmluvu o právech osob se zdravotním postižením. V textu někdy používají termín „úmluva“, někdy plný název či jen zkratku „Úmluva“, kterou ovšem také používají pro Úmluvu o ochraně lidských práv.³⁰ Pro čtenáře to může být matoucí.³¹ V rámci této kapitoly se konečně objevuje i spojení „policejní cela“, ale až během výčtu případů u ESLP. Je trochu zarážející, že v šesté kapitole týkající se zadržení/zatčení nebyla problematika policejních cel nějak přiměřeně zastoupena.

Významná je poznámka autorů,³² že podle § 16 odst. 6 zákona o výkonu trestu odnětí svobody má odsouzený právo na zdravotní služby v rozsahu a za podmínek stanovených zákonem č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování. Podle nich to však znamená, že odsouzený, který trpí smyslovým nebo tělesným postižením, má podle § 33 zákona o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování nárok na doprovod a přítomnost psa se speciálním výcvikem, a to i ve výkonu trestu odnětí svobody či vazbě. Autoři zde snad vůbec poprvé formulují výraznější provokativní myšlenku, byť se nelze s tímto názorem ztotožnit. Pořízení vodícího psa naráží na § 27 odst. 1 zákona o výkonu trestu odnětí svobody, který stanoví, že „[p]o dobu výkonu trestu jsou odsouzení povinni podrobit se omezením některých práv a svobod, jejichž výkon by byl v rozporu s účelem výkonu trestu nebo která nemohou být vzhledem k výkonu trestu uplatněna.“ Věznice by tak situaci kompenzovala jiným způsobem. Zajímavou myšlenkou je, že by se osoby, chovající se agresivně vůči vězňům se zdravotním postižením, měly ubytovat odděleně.³³ Opačná praxe, kdy se osoba se zdravotním postižením ubytuje odděleně, je podle autorů nežádoucí. S tím se lze ztotožnit za podmínky, že si to samotná osoba se zdravotním postižením nevyžádá. Nicméně autoři si pravděpodobně nesprávně vyložili § 35 odst. 5 řádu výkonu trestu odnětí svobody. Z ustanovení neplyne požadavek na oddělené ubytování osob se zdravotním postižením tak, že se přemístí ze skupiny na samovazbu či na samostatnou celu. Účel ustanovení bude zachován, i když se ze skupiny oddělí agresivní osoba.

Na rozdíl od předchozích kapitol, autoři v textu stručně odkazují na zprávy CPT a zprávy VOP, které dokreslují šedou právní literu.

1.9 Specifika omezování osobní svobody dětí

Autoři v kapitole mj. podávají vedle Úmluvy o právech dítěte také zajímavé pojednání o nejednotné věkové hranici trestní odpovědnosti, upozorňující na přístup ESLP. Podle autorů z dokumentů VOP vyplývá, že oddělené umístění vězňů od dospělých je v České

²⁹ Viz Monitorování práv lidí s postižením 2018. Zpráva veřejné ochránkyně práv jako monitorovacího orgánu pro Úmluvu o právech osob se zdravotním postižením, 2019. Dostupné na: https://www.ochrance.cz/uploads-import/CRPD/Vyrocní_zpravy/CRPD_2018_CZ_web.pdf

³⁰ Obdobně kapitola 4. 4. , kde autoři používají jak zkratku „Úmluva“, tak i „EÚLP“, pro totožný dokument.

³¹ Viz s. 138 recenzované publikace.

³² Ibid., s. 151–152.

³³ Ibid., s. 152.

republiky z důvodu přeplněnosti věznic často problematické. Čtenář se bohužel nedozví, v čem konkrétně. U této informace přitom autoři vychází ze zprávy VOP z roku 2006 (u knihy vydané v roce 2021).

Úprava kázeňských trestů v rámci mladistvých je popsána velice stručně. Autoři se jejich ukládání věnují v jednom odstavci. Čtenář, který se tématu nevěnuje, tak nemusí pochopit, na co autoři cílí. Největším pochybením kapitoly je však zjednodušené pojednání o poznatcích CPT o trestních opatřeních odnětí svobody v České republice. Autoři bez širšího kontextu vypichují problematickou praxi ve Věznici Všehrady, na kterou narazil výbor CPT v roce 2014, nicméně už vůbec nezohledňují následně přijatá opatření či změny, ani čtenáři nesdělují, jak Česká republika reagovala. Minimálně mohli odkázat na závěry z návštěvy CPT v roce 2018, jejíž součástí byla i následná návštěva oddělení pro výkon trestního opatření odnětí svobody ve Věznici Všehrady³⁴. Neodkazují ani na dokument CPT, týkající se standardu omezení osobní svobody mladistvých.³⁵ V části o výkonu trestu odnětí svobody autoři letmo zmiňují podmíněné propuštění, aniž by odkazovali na podmíněné propuštění mladistvého, což kontrastuje s tím, že u kázeňských trestů obě kategorie rozlišují. Tím pomíjejí velmi problematické téma.³⁶

1.10 Omezování osobní svobody cizinců podle azylového a cizineckého zákona

Jde o nejzdařilejší kapitolu knihy. Je zpracována od teoretického základu přes praktické problémy reflektované judikaturou, se současným vysvětlením jednotlivých rolí orgánů, a to jak na úrovni vnitrostátní, tak na úrovni mezinárodní. Komplexně pojednává o otázkách omezování osobní svobody cizinců a výklad zahrnuje i problémy z praxe. Lehké výhrady lze mít toliko k tomu, že v podkapitole 10.8 by mohla být ještě více detailněji popsána problematika samotného procesu vyhoštění, při kterém může dojít vinou vyšší stresové náročnosti k porušení práv vyhošťovaného. Velice stručně je vysvětlena role VOP a CPT, nikoli však na začátku knihy, kde by čtenář takový výskyt předpokládal. Autoři vysvětlují důležitost doporučení CPT, třebaže s nimi operovali v předchozích kapitolách.

Cenným upozorněním je mj. odkaz na doporučení VOP k zakotvení dozorového oprávnění státního zastupitelství v zařízeních pro zajištění cizinců a přijímacích střediscích.³⁷ Desátá kapitola je dobře strukturovaná, přehledná a obstála by jako samostatný článek. To lze vnímat jako plus, ale i mínus, ve svém celku totiž publikace nepůsobí jako monografie vykazující větší kooperaci autorského kolektivu.

³⁴ Viz Zpráva pro vládu České republiky o návštěvě České republiky, kterou vykonal Evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání (CPT) ve dnech 2. až 11. října 2018. Dostupné z: <https://rm.coe.int/168095aeb2>

³⁵ Viz Mladiství zbavení svobody podle trestního práva. *Rada Evropy* [online]. Výňatek z 24. obecné zprávy o činnosti výboru CPT, vydaný v roce 2015. Dostupné z: <https://rm.coe.int/16808ef5b3>

³⁶ Viz § 78 zákona č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů.

³⁷ Viz s. 196 recenzované publikace.

2 Kazuistika

V druhé části knihy autoři podávají výběr z rozhodnutí ESLP a Ústavního soudu včetně doplňujících poznámek k příslušné problematice. Nedávají však čtenáři konkrétní vodítko, jak má tuto pasáž číst a na co se má soustředit. Logicky se nabízí, aby čtenář četl příslušné části z kazuistiky souběžně s textem odpovídající kapitoly. Autoři alespoň mohli v hlavním textu čtenáře upozornit na související analyzované případy v kazuistice.

3 Závěr knihy

V závěru knihy autoři poukazují na důležitost, ale i křehkost ochrany lidských práv jednotlivce. Zdůrazňují vysoký standard ochrany osobní svobody v demokratických právních státech, jeho případná úskalí, a významnost autonomního postavení jednotlivce vůči státu. Lze s nimi souhlasit v tom, že šedou zónu ochrany osobní svobody představuje zajištění cizinců, které je významným ukazatelem dosažené celkové úrovně ochrany osobní svobody. Nicméně, problematika „klasických“ odsouzených a obviněných se v závěru knihy lehce vytrácí a pozornost je věnována zejména zranitelným skupinám osob. Závěr je teoretičtějšího charakteru a odpovídá tak úvodnímu vymezení, že kniha zpracovává „ústavněprávní rozměr ochrany osobní svobody, byť jsou si autoři vědomi, že se jedná o téma svou podstatou komplexní s výraznými meziorbovými přesahy. Jde tak spíše o část širší mozaiky zkoumající takto složitý fenomén.“³⁸

4 Celkové hodnocení knihy

V úvodu této recenze byla vyjádřena obava, že autoři nepředstavili konkrétnější vymezení publikace – neuvědli, k čemu má sloužit a jaké otázky má vyřešit. Konstatovali, že publikace zpracovává ústavněprávní rozměr ochrany osobní svobody, což je na knihu v rozsahu 300 stran (z nichž 200 je věnováno teorii) příliš abstraktní. Pro uvedený rozsah by bylo vhodnější užší a hlubší zaměření. S výše vyřčenou obecností se čtenář potýká u většiny kapitol knihy.

Koncept publikace spíše odpovídá sborníku, jednotlivé pasáže nejsou plně sladěny, liší se jak obsahově, tak strukturou. Příkladem může být rozdíl v kapitole o vazbě a v kapitolách o omezování osobní svobody osob se zdravotním postižením či cizinců. Pokud by je čtenář četl odděleně, pravděpodobně by nedovodil (vyjma několika odkazů na předchozí kapitoly), že jde o části jedné publikace. Zřetelné jsou také kvalitativní rozdíly mezi jednotlivými pasážemi knihy.

První kapitolu lze hodnotit obecně kladně. Autoři zde výstižně vymezují veřejný zájem jako klíč k ochraně i omezení osobní svobody. Druhá kapitola obsahuje historický vývoj. Na malém rozsahu stran je však mnoho informací. Čtenář se může v textu začít ztrácet. Obdobné lze uvést u kapitoly čtvrté obsahující výčet zákonných institutů a principů aplikovaných na zásahy do osobní svobody. Ocenit však lze zajímavé myšlenky ve vztahu

³⁸ Ibid., s. 11.

ke „konceptní“ rozdílnosti judikatury ESLP a Ústavního soudu ve vztahu k ochraně osobní svobody.

Třetí kapitola pojednává o osobní svobodě jako základním právu v ústavním pořádku ČR. V té autoři obecně vymezují prameny poskytující garanci osobní svobody. Byť se jedná o kapitolu týkající se převážně ústavněprávní roviny, bylo by vhodné doplnit pojednání o mezinárodním *soft-law*, které není v knize dostatečně uceleně vysvětleno. Pátá kapitola pak rozvádí ústavní principy a trestněprávní zásahy do osobní svobody. Cenná je zmínka o zakotvení kvalitativní dimenze do výroku o trestu. Obecně by však kapitola snesla více zajímavých odboček, ač se jinak jedná o dobře zpracovaný text.

V rámci šesté a sedmé kapitoly autoři podávají rozsáhlejší obecný výklad o institutech zadržení, zatčení, vazby a výkonu trestu odnětí svobody, nicméně nejdou do nějaké hlubší analýzy, a to přesto, že třecích ploch například v rámci vazby (ale i výkonu trestu) je dostatek. Čtenář se také nic nedozví o materiálních podmínkách vazby. Faktický výkon trestu odnětí svobody či vazby a jeho odraz na lidská práva, je tak v kapitolách popsán velice obecně. Příkladem může být stručné pojednání o problematice matek ve výkonu vazby, které není zasazeno do širšího kontextu. Totéž platí pro kázeňské tresty, jejichž jejich popis je velice strohý. Na druhou stranu, kapitola přínosně upozorňuje na problematiku výkonu vazby na odsouzeném ve věznicí.

V publikaci chybí výraznější zmínka o policejních celách, přestože s problematikou zadržení osoby souvisí. Literatura se této problematice obecně nevěnuje, třebaže zde dochází ke snížené ochraně/dohledu státu nad zásahy do práv osob v cele (zejména krátkodobé).

Kapitoly 8 a 10 jsou nejpovedenější a mezi nimi výrazně vyčnívá kapitola závěrečná. Bude přínosem pro každého, kdo se chce problematikou zajištění cizinců zabývat. V těchto kapitolách se již čtenář setká s provokativními myšlenkami. Přínosná je i zmínka v desáté kapitole o absenci dozoru státního zástupce v zařízení pro zajištění cizinců. Bohužel devátá kapitola je velice obecná a vykazuje výraznější nedostatky. Za tu nejzávažnější lze považovat zjednodušující závěry ze zpráv CPT, které nereflektují reakci Česká republika. Tímto dochází k určitému zkreslení.

U kazuistické části najde čtenář pouze informaci, že zde budou konfrontovány závěry z první části s konkrétními případy z judikatury. Nedostane však návod, jak a kdy tuto pasáž číst.

Vinou nejednotného konceptu kapitol jsou některé dříve zmiňované prameny vysvětleny až v pozdějších kapitolách (příkladem může být role CPT a relevance jejich zpráv). V některých pasážích chybí více zdrojů k probírané problematice, jindy se objevuje odkaz na starší zdroje bez ověření aktuálního stavu (příkladem může být odkaz na zprávu VOP z roku 2006). Ač kniha vychází v roce 2021, čtenář v ní nenalezne ani zmínku o pandemii COVID-19, která má na „*lidská práva za mřížemi*“ citelný dopad.

Vydání této publikace v českém právním prostředí je přínosem, minimálně z toho důvodu, že upozorňuje na problematiku práv osob omezených na osobní svobodě a snaží se na ni poskytnout čtenáři komplexnější pohled (byť místy velice obecný). Lze se tak těšit na další výstupy autorů, jelikož sledovaná problematika je nekonečným zdrojem zajímavých podnětů ke zpracování.